

TRAJA PÁTRAČI A ZÁHADA RÝMOVANÉHO SLAGU V PREKLADE

Lucia Podlucká

Lucia Podlucká je internou doktorandkou na Katedre anglistiky a amerikanistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v študijnom odbore translatológia. Vo svojom výskume sa zameriava na didaktiku tlmočenia, popri tom sa však naďalej z teoretického hľadiska venuje umeleckému prekladu, o ktorý sa zaujímal už počas bakalárskeho i magisterského štúdia. Popri doktorandskom štúdiu sa okrem dodatočného vzdelávania v oblasti konferenčného tlmočenia venuje aj prekladom a tlmočeniu na voľnej nohe.

ÚVOD

V príspevku sme sa rozhodli venovať analýze prekladu detskej literatúry, a to konkrétne dielu *Traja pátrači: Záhada tajomného odkazu* od autora Williama Ardena, ktoré vyšlo vo vydavateľstve Mladé letá v roku 2002 v preklade Márie Orlikovej. K celej sérii knižiek *Traja pátrači* máme od detstva pozitívny vzťah, a preto sme sa rozhodli zaoberať sa knižkou i z hľadiska teórie prekladu.

V tomto diele musia pátrači vyriešiť šifrovanú hádanku zosnulého Marcusa Towna, prezývaného Dingo, ktorá ich dovedie k pokladu. Pochopiteľne, počas riešenia sa stretávajú s mnohými problémami a musia predbehnúť všetkých protivníkov, ktorí im, naopak, hľadanie komplikujú. Počas riešenia hádanky zistia, že otec zosnulého pochádzal z východnej časti Londýna a používal preto tzv. slang cockney. Dingo, ktorý od detstva žil v Austrálii, kde sa tento slang takisto používa, preto do svojej hádanky zakomponoval rýmovaný slang, ktorý je jeho súčasťou. A práve ten značne komplikuje situáciu nielen pátračom, no najmä prekladateľom. Úlohou slovenskej prekladateľky totiž bolo nielen zachovať rýmy, no zachovať i obsahovú presnosť hádanky, aby tým nenarušila dejovú líniu. V príspevku sa preto pozrieme na to, ako sa s týmto rébusom popasovala prekladateľka Mária Orliková.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Predtým ako sa budeme venovať rozboru jednotlivých problémov, musíme si zosumarizovať teoretické východiská a princípy, ktorými by sa mal prekladateľ pri preklade literatúry pre deti a pri preklade slovných hračiek, šifier a hádaniek riadiť.

Lubomír Feldek o preklade detskej literatúry tvrdí, že „nad prekladateľom [...] tejto literatúry vždy visí hrozba stať sa pre detského čitateľa alebo ‚dospeló‘ nezrozumiteľným, to znamená čitateľsky nezaujímavým, alebo – a to je ešte horšie – myšlienково a umelecky ‚detským‘, to znamená, primitívnym a takisto čitateľsky nezaujímavým“ (In: Ferencík, 1982, s. 118). Takisto však tvrdí, že „vytvorenie prekladového textu s výraznými posunmi, použitými v záujme čo najplnšieho vyjadrenia hlavného komunikačného cieľa i za cenu straty menej dôležitých cieľov“ (ibid, s. 121) je základným pilierom prekladu literatúry pre deti. Sám Ferencík tento princíp interpretuje ako tvrdenie, že „vernosc čitateľovi sa musí zachovať aj za cenu čiastočnej nevery autorovi“ (ibid, s. 122). Môžeme preto tvrdiť, že v preklade detskej literatúry je primárne to, aby detský čitateľ porozumel prekladovému textu i za cenu straty niektorých prvkov originálu. A za takéto prvky považujeme napríklad i samotný rýmovaný slang.

Čo je to teda cockneyjský rýmovaný slang? Internetová stránka *cockneyrhymingslang.co.uk* uvádza, že ide o humorný rýmovaný slang, ktorý pochádza z východnej časti Londýna (obyvatelia ktorej sú prezývaní cockney) a je založený na výmene slova iným slovom alebo frázou, ktoré sa s pôvodným slovom rýmujú. Ako príklad teda môžeme uviesť príklady z analyzovanej knihy: „*trouble and strife*“ znamená „*wife*“, čiže „manželka“, alebo „*bottle and stopper*“ znamená „*copper*“ čiže „policajt“.

Braňo Hochel, ktorý sa v knihe *Preklad ako komunikácia* venuje i prekladu slangu, tvrdí, že pri preklade slangu je nevyhnutné zachovať štylistickú a sociálno-dialektickú ekvivalentnosť (1990, s. 72). Okrem toho je v našom prípade nutné zachovať i rým, čo situáciu značne komplikuje. Zrýmovaný pár slangového slova a slova, na ktoré odkazuje, musí mať navyše rovnaký význam ako v origináli. Pred prekladateľkou preto stála veľmi náročná úloha a my sa pozrieme na to, ako ju vyriešila.

2 PREKLADATELSKÉ PROBLÉMY

V tabuľke uvádzame celé znenie hádanky, s ktorou sa pátrači (i prekladateľka) museli popasovať.

O1	Where the wild dog lives, the bottle and stopper Shows the way to the billabong.	P1	Tam, kde divý pes žije, fľaša a štupeľ ukazujú cestu k billabongu.
O2	Above the apples and pears all alone The Lady from Bristol rides from a friend.	P2	Ponad hrušky a jahňady celkom sama dáma z Palerma vezie sa od priateľa.
O3	At the tenth ball of twine, you and me See our handsome <i>mug</i> ahead.	P3	Na desiatej guľôčke povrázku moju a tvoju tvár Vidíme pekne na našom krásnom <i>hrnčeku</i> pred sebou.
O4	One man's victim is another's darlin' , Follow the nose to the place.	P4	Korist' jedného človeka je ošialom druhého, Choď rovno za nosom na to miesto.
O5	Where men buy their trouble and strife , Get out if you can.	P5	Odtiaľ, kde ľudia nakupujú trampoty a holdujú Problému , unikni, ak môžeš, hneď.
O6	In the <i>posh</i> Queen's old Ned , be bright And <i>natural</i> and the prize is yours.	P6	V starom <i>noblesnom</i> kráľovninom opli buď iskrivý A <i>prirodzený</i> – a odmena je tvoja.

V tabuľke uvádzame vedľa seba obe verzie hádanky – originálnu i prekladovú. Tučným písmom sme označili prípady, v ktorých bol využitý rýmovaný slang a kurzívou zase prípady, v ktorých išlo o inú formu slovnej hračky. V nasledujúcich podkapitolách sa budeme rýmovanému slangu venovať podrobnejšie. Ostatné slovné hračky, ktoré sme vyznačili, však z kapacitných dôvodov v tomto príspevku riešiť nebudeme.

2.1 Fľaša a štupeľ

Prvým prípadom rýmovaného slangu je slovné spojenie „fľaša a štupeľ“, v origináli „*bottle and stopper*“. V rýmovanom slangu znamená anglický originál „*copper*“, čiže slangový výraz pre slovo „policajt“. Ako vidíme, slovenský preklad v hádanke znie veľmi podobne ako v origináli, čiže prekladateľka nemení ani doslovný výraz frázy. Pre text je zachovanie rovnakej frázy v tomto prípade nevyhnutné, keďže pátrači najprv hľadajú fľaše – tak v origináli, ako i v preklade. Vysvetlenie, čo daná fráza skutočne znamená, vyzeralo takto:

- O:** „No, that one is in all the books! I saved it for last. It's a simple one. Every convict would know –,
„Convict?“ Bob said, his eyes wide. „**Copper!** A cop!“ (p. 35)
- P:** „Nie. Takýto sa nachádza v každej knihe. Nakoniec som na to prišiel. Je to jednoduché. Každý odsúdenec by mal poznať...“
„Odsúdenec?“ Bobovi sa od údivu rozšírili oči. „Policajt! **Fízel!**“ (s. 27)

Odhladiadnuc od zle preloženej tretej vety v prvej replike si myslíme, že prekladateľka vyriešila situáciu obstojne. Slová „štupel“ a „fízel“ sa do istej miery rýmujú a vôbec nebolo nutné meniť obsahovú stránku.

2.2 Hrušky a jahňady

Slová „apples and pears“ znamenajú v rýmovanom slangu „stairs“, čiže schody. Aj v slovenskej verzii zostali schody, prvá časť sa však zmenila:

- O:** „First, apples and pears are – stairs!“ (s. 34)
- P:** „Ako príklad uvediem, že hrušky a jahňady sú vlastne schody.“ (s. 25)

V tomto prípade došlo k drobnému výrazovému posunu. Hrušky síce v preklade zostali, no z jabĺk sa stali jahňady. Na druhej strane však môžeme uznať, že jahňady majú silnú asociáciu so stromami, a preto sa ani v nasledujúcej vete význam nemení.

- O:** „... but apples and pears shouldn't mean trees.“ (s. 28)
- P:** „... no pod spojením ponad hrušky a jahňady nemusel mať Dingo vôbec na myslí stromy.“ (s. 21)

Dokonca by sme mohli povedať, že slovenský preklad je presnejší ako originál. Kým anglické „apples and pears“ sú obe plodmi stromov, v slovenčine môžeme vnímať „hrušku“ i ako názov stromu a jahňady ako plod. I anglická i slovenská fráza preto podobne silno asociujú strom. Takisto bol zachovaný rým, takže toto riešenie hodnotíme kladne.

2.3 Dáma z Palerma

V nasledujúcej ukážke už nastal väčší problém. Druhý verš hádanky znie takto:

- O: *Above the apples and pears all alone*
The Lady from Bristol rides from a friend (s. 12)
- P: *Ponad hrušky a jahňady celkom sama*
dáma z Palerma vezie sa od priateľa (s. 8)

Z pôvodného „*The Lady from Bristol*“ sa v preklade stáva „dáma z Palerma“. Na prvý pohľad síce vyzerá slovenská fráza hravo a rýmuje sa, no i tak nerozumieme, prečo došlo k zmene, pretože slovenský preklad mohol obsahovať jednoducho frázu „dáma z mesta Bristol“ a nenastal by pri tom ani posun, ani zmena pádu. Prekladateľka tým takisto nijako neuľahčila vysvetlenie hádanky, ba priam naopak:

- O: *It was a small statue of a cowboy, standing on granite pedestal. The cowboy was aiming his pistol.*
„A pistol“ Pete cried. „The Lady from Bristol – and alone!“
„Where does the pistol point?“ demanded Jupiter. (s. 56)
- P: *Išlo o nevelkú sochu kovboja, ktorý stál na žulovom podstavci. Kovboj mieril dopredu pištoľou.*
„Tá pištoľ!“ zvolal Peter.
„Na čo mieri?“ zaujímal sa Jupiter. (s. 42)

Na prvý pohľad vidíme, že „dáma z mesta Bristol“ by sa jednoducho rýmovala so slovom „pištoľ“. Z prekladu sa však zrazu celá relevantná fráza vyparila, vrátane slov „celkom sama“. Chýba teda spojitosť repliky s pôvodnou hádankou. V originálnej replike vidíme, že si pátrači uvedomili, že „*The Lady from Bristol*“ znamená v rýmovanom slangu „pištoľ“, a preto sa vedeli hádankou ďalej riadiť a nasledovať ďalšiu indíciu. V preklade sa však táto logická súvislosť replík úplne stráca a čitateľ nechápe, prečo chcú pátrači nasledovať akúsi pištoľ. Okrem toho to vyzerá, akoby pátrači úplne preskočili časť hádanky. Okrem toho sa stratila i fráza „*all alone*“, resp. „celkom sama“. S týmto riešením teda zásadne nesúhlasíme. Takto by vyzeralo naše riešenie:

- N: *Išlo o nevelkú sochu kovboja, ktorý stál na žulovom podstavci. Kovboj mieril dopredu pištoľou.*
„Tá pištoľ!“ zvolal Peter. „Dáma z mesta Bristol – a je celkom sama!“
„Na čo mieri?“ zaujímal sa Jupiter.

2.4 Moju a tvoju

Na nasledujúcej ukážke by sme radi ilustrovali, ako môže rozdielnosť slovenského a anglického jazyka ovplyvniť tvorbu rýmovaného slangu. Ukázalo sa, že skloňovanie v slovenskom jazyku je väčším problémom, ako by sa mohlo zdať.

O: „*And you and me is a rhyming slang for a cup of tea.*“ (s. 93)

P: „*Moju a tvoju je rýmovaný slang pre šálku čaju.*“ (s. 70)

Na prvý pohľad vyzerá ukážka jednoducho. „Moju a tvoju“ a „šálku čaju“ sa krásne rýmuje, význam je identický s originálom. Problémom je však forma. V momente, ako dáme frázu do nominatívu, nastáva problém: „moja a tvoja“ a „šálka čaju“ sa už nerýmujú. Nedáva totiž zmysel, aby sa rýmovaný slang používal len v istom páde, v tomto prípade v genitíve. Okrem toho v podkapitole 2.5 uvidíme prípad rýmovaného slangu, v ktorom bolo treba hľadať riešenie práve cez nominatív, aj napriek tomu, že v hádanke bolo slovo použité v inom páde. Takéto riešenie však považujeme za rozumnejšie, a preto si myslíme, že i táto ukážka sa mohla vyriešiť elegantnejšie a najmä tak, aby sa slová rýmovali v origináli.

Zároveň však z kontextu knihy vieme, že musíme zachovať slovo „čaj“, keďže sa neskôr spomína, že Dingo rád pil čaj Oolong. Využili by sme preto „tvár“, ktoré prekladateľka aj tak vložila do rýmu, aby sme zrýmovali slová „čaj“ a synonymum slova „tvár“, teda „obličaj“.

N: „*Môj a tvoj obličaj je rýmovaný slang pre horúci čaj.*“

2.5 Korisť jedného človeka je ošial'om druhého

V nasledujúcej ukážke si musia pátrači poradiť so zložitejším problémom. V hádanke sa vyskytne tzv. obrátený rým – v hádanke sa nachádza konečné slovo a pátrači musia nájsť slangový výraz, ktorý ho štandardne zastupuje.

O: „*Is there a slang rhyme that means darling? Maybe – something marlin?*“ (s. 103)

P: „*Existuje napríklad slangový rým, ktorý by značil ošial? Povedzme niečo ako mečiar?*“ (s. 79)

Princíp práce prekladateľa však ostáva rovnaký – nájsť dve slová, ktoré budú mať podobný význam ako slová v origináli a zároveň sa budú rýmovať. Z deju neskôr vyplýva, že „mečiar“ je ryba s dlhým nosom, ktorý môže niekam ukazovať.

Hoci bola teda prvá podmienka splnená, druhá, čiže rým bola splnená len čiastočne. Navrhovali by sme preto iné riešenie, v ktorom by síce prišlo k drobnému významovému posunu, no funkcia, vrátane rýmu, by zostala zachovaná.

N1: „Existuje napríklad slangový rým, ktorý by značil **pokladík**? Povedzme niečo ako **plachetník**!“

Treba však uznať, že počet druhov rýb s dlhým špicatým nosom je pomerne obmedzený a preto išlo o pomerne náročnú úlohu.

2.6 Nakupujú trampoty a holdujú problému

V ďalšej ukážke sa opäť vyskytol problém v pádoch. Anglické „*trouble and strife*“ znamená „*wife*“, čiže „manželka“. V slovenskom preklade „nakupujú trampoty a holdujú problému“ poukazujú na „ženu“. Rým teda existuje iba v datíve, pričom pre celistvosť a logickosť textu by bolo najlepšie, aby bol rým zachovaný v nominatíve.

O1: *Trouble and strife* is Cockney for a **wife**! (s. 34)

P1: Pod spojením **holdujú problému** rozumejú cockneyovia **ženu**. (s. 25)

Môžeme si všimnúť aj to, že prekladateľka si na rozdiel od originálu zvolila vo fráze dve slovesá – aby zachovala „nakupovať“, čím nemusela meniť dejovú líniu, a aby druhým slovesom vytvorila podmienky pre podstatné meno v datíve:

O2: „Where,“ Bob realised, „men **buy their trouble and strife**! The Marriage Licence Bureau! That’s why Dingo said **buy!**“ (s. 104)

P2: „Tam, kde si ľudia **nakupujú trampoty a holdujú problému**,“ pokračoval Bob. „Predsa sobášna agentúra! Preto Dingo použil výraz **nakupujú!**“ (s. 80)

Je teda zrejmé, že je potrebné zachovať slovo „nakupovať“, resp. jeho synonymum, aby nenastal významový posun, a treba nájsť slovo, ktoré by mohlo v rýmovanom slangu poukazovať na slovo „žena“ alebo „manželka“. Z predchádzajúcej ukážky vidíme, že slovo „nakupovať“, ktoré si vyžaduje datív, by v preklade malo zostať, resp. by sa malo nahradiť synonymom.

N1: **Problém a ničiteľka** je rýmovaný slang, ktorý znamená **manželka**.

N2: „Tam, kde sa **predáva problém a ničiteľka**,“ pokračoval Bob. „Predsa matrika! Preto Dingo použil výraz **predáva sa!**“

2.7 V starom noblesnom kráľovninom opeli

V poslednom prípade rýmovaného slangu považujeme za nevhodné slovo, ktoré prekladateľka použila.

O: *Old Ned*, also called *Uncle Ned*, is a *bed*. (s. 34)

P: Pod výrazom *starý opel*, zvanom tiež *strýčko opel*, sa skrýva *postel*. (s. 25)

Podľa *Slovníka cudzích slov* je jediný význam slova „opel“ „*automobil zn. Opel*“. Slovník síce pripúšťa, že sa môže písať i s malým písmenom, no myslíme si, že je toto slovo slovenskému čitateľovi neznáme a v texte pôsobí cudzo. Keďže ide v origináli o vlastné meno a v deji sa s ním ďalej nepracuje, nezáleží na tom, či príde k významovému posunu. My by sme preto navrhovali nahradiť cudzie slovo „opel“ krajším, prirodzenejším slovom.

N: Pod výrazom (*starý*) *hostel* sa skrýva *postel*.

ZÁVER

V príspevku sme sa venovali prekladu rýmovaného slangu v knihe *Traja pátrači: Záhada tajomného odkazu*. Na základe vopred zadefinovaných teoretických východísk sme sa snažili sledovať, či prekladateľka Mária Orliková dodržiavala zásady prekladu detskej literatúry a prispôsobila tak knihu detskému čitateľovi. Z teórie sme zistili, že najdôležitejším pravidlom je zachovať komunikačný cieľ tak, aby sa k detskému čitateľovi dostala hlavná myšlienka diela i za cenu významových posunov či strát, dôraz však musí byť na tom, aby čitateľ dielo pochopil. V závere môžeme konštatovať, že sa to prekladateľke podarilo. Vyčítame jej však viaceré drobných chýb v slovenčine či v logickej výstavbe textu.

Hlavným problémom prekladateľky bolo preložiť rýmovaný slang, v ktorom rýmujúce sa slovo zastupuje iné. Musela preto nájsť dve slová s totožným významom, ktoré sa v oboch jazykoch rýmujú. Vo väčšine prípadov sa s touto náročnou úlohou popasovala veľmi dobre. Na jednom mieste síce zachovala význam, no nezachovala rým, na inom zase použila neprirodzené slovenské slovo, ktoré sa dalo nahradiť prirodzenejším významom. Za najväčší negatívny jav považujeme, keď použila frázy, ktoré sa nerýmovali v nominatíve, no v iných pádoch. V angličtine sa s týmto problémom nestretávame, no v slovenčine sa jednotlivé pády často nerýmujú. Logicky však veríme, že najvhodnejšie je vytvoriť rým práve v nominatíve, a nie vždy v inom páde – aj keď sa v iných pádoch slová

nerýmujú, rým sa dá nájsť vždy, keď ich vrátíme naspäť do nominatívu. Preto by sme odporúčali takéto riešenia, ktoré sme aj v článku navrhli. V jednom prípade došlo k nezmyselnému posunu, v dôsledku ktorého vynechala prekladateľka časť textu, čo spôsobilo, že pasáž nedávala zmysel a i logická postupnosť nasledovania hádanky sa z textu vytratila. Pritom posun vôbec nebol potrebný, keďže išlo o slová, ktoré majú takmer rovnakú formu v anglickom i slovenskom jazyku („Bristol – pistol/pištoľ“). Aj napriek tomu všetkému si však dovolíme tvrdiť, že prekladateľka odvodila dobrú prácu vzhľadom na náročnú úlohu, ktorú mala pred sebou. Zároveň sa jej podarilo vytvoriť text, ktorý sa významom neodkláňal od originálu a zachoval si všetky detaily debovej línie identické s originálom, za čo jej patrí veľký obdiv.

Preklad detskej literatúry považujeme za veľmi fascinujúcu oblasť prekladu, zároveň je však náročné vytvoriť text tak, aby bol plne prispôsobený detskému čitateľovi. Sami si ešte pamätáme, že sme knižku čítali v detstve a vieme, že až na zopár drobností (najmä v ostatných slovných hračkách, na ktoré nám už nezostal priestor) sme knihe dokonale porozumeli a mali sme z nej plnohodnotný čitateľský zážitok. Preklad rýmovaného slangu preto teraz považujeme za adekvátny a radi by sme sa v budúcnosti povenovali i analýze ostatných slovných hračiek, ktoré sa v tejto knižke vyskytli, aby sme tak pokryli celú problematiku prekladu hádanky a slovných hračiek v *Troch pátračoch: Záhade tajomného odkazu* a podobne ako Traja pátrači v analyzovanej knižke, aj my prišli k úspešnému rozlúšteniu záhady a šťastnému koncu.

PRAMENE

- ARDEN, William. *Alfred Hitchcock and The Three Investigators in The Mystery of the Dead Man's Riddle*. London: Armana Books, 1982. 159 s.
- ARDEN, William. *Traja pátrači: Záhada tajomného odkazu*. Bratislava: Mladé letá, 2002. 123 s. ISBN 20-06-01271-7.

LITERATÚRA

- FERENČÍK, Ján. *Kontexty prekladu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982. 152 s.
- HEČKO, Blahoslav. *Dobrodružstvo prekladu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1991. 368 s. ISBN 80-220-0160-0.
- HOCHTEL, Braňo. *Preklad ako komunikácia*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. 148 s. ISBN: 80-220-0003-5.

What is Cockney Rhyming Slang? [online]. [cit. 2018-12-13] Dostupné online na:<http://www.cockneyrhymingslang.co.uk/blog/what-is-cockney-rhyming-slang/> <<http://www.cockneyrhymingslang.co.uk/blog/what-is-cockney-rhyming-slang/>>.

PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. a kol. *Slovník cudzích slov (akademický)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá 2005. 1054 s. ISBN 80-10-00381-6.

RESUMÉ

The aim of this paper is to analyze the translation of rhyming slang in the book *Alfred Hitchcock and The Three Investigators in The Mystery of the Dead Man's Riddle*. We take a look at whether the meaning of the rhymes had to be altered and whether the rhymes were kept in the translation, too. We find that the translator Mária Orliková came up with some wonderful solutions, but we also analyze the less fortunate solutions and try to offer ones that would be more suitable. We conclude by saying that although some of the solutions were not the best, their translation overall was adequate for the book and that we believe it will not sound unnatural for the readers.

◆◆◆

Mgr. Lucia Podlucká
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta UK
Gondova 2
814 99 Bratislava
lucia.podlucka@uniba.sk